

**ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ЖІНОЧИХ ІМЕН В
АНГЛОМОВНОМУ ТЕКСТІ З ПОЗИЦІЇ КОГНІТИВНОЇ
ЛІНГВІСТИКИ**

Мінькова Г. Ю., викладач

кафедри німецької філології

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького

Перекладач сьогодні є посередником між комунікантами, що належать до різних лінгвокультурних просторів з мовними й концептуальними картинами світу, які не збігаються. Когнітивні системи комунікантів є одним з найважливіших факторів, що впливають на процес спілкування учасників міжмовної комунікації.

Принцип антропоцентризму дозволяє вивчати мову як одну з когнітивних здібностей, як засіб фіксації і спосіб трансляції концептуальної і культурної інформації.

У зв'язку зі встановленням когнітивної парадигми в сучасному перекладознавстві спостерігається переосмислення традиційних понять – таких, як автор / перекладач, первинність / вторинність текстів оригіналу і перекладу, еквівалентність і точність перекладу. Розробка лінгвокогнітивної теорії перекладу вимагає врахування особливостей мовної концептуалізації і категоризації не тільки в плані універсальних процесів вербалізації концептуального змісту, але і з точки зору специфіки реалізації мовної концептуалізації і категоризації для кожної окремої мови. Облік такого роду особливостей має важливе значення для вирішення перекладацьких труднощів, пов'язаних з перекладом власних назв взагалі й імен людей зокрема.

Переклад імен відбувається різними способами. Однак імені людини притаманні додаткові конотації, які перекладач повинен зберегти при перекладі, але, конкретна реалізація області-джерела номінативними засобами іншої мови не збігається. Різниця у виборі підстави для перенесення ознак, притаманних одній референційній області (області-джерела), в іншу референційну область (область-мету) обумовлена лінгвокогнітивними особливостями концептуалізації і культурно-специфічними конотаціями. Відповідно, когнітивною підставою перекладацьких трансформацій при передачі англійських імен є перемодельовання імен з урахуванням специфіки концептуальної картини світу і культурних конотацій, пов'язаних з конкретною областю-джерелом в лінгвокультурні спільності мови перекладу.

Ключові слова: концептуальний переклад, когнітивна лінгвістика, конотація, перекладацькі трансформації, концептуальна картина світу.

Переводчик сегодня является посредником между коммуникантами, принадлежащими к разным лингвокультурным пространствам с языковыми и концептуальными картинами мира, которые не совпадают. Когнитивные системы коммуникантов являются одним из важнейших факторов, влияющих на процесс общения участников межкультурной коммуникации.

Принцип антропоцентризма позволяет изучать язык как одну из когнитивных способностей, как средство фиксации и способ трансляции концептуальной и культурной информации.

В связи с установлением когнитивной парадигмы в современном переводоведении наблюдается переосмысление традиционных понятий - таких, как автор / переводчик, первичность / вторичность текстов оригинала и перевода, эквивалентность и точность перевода. Разработка лингвокогнитивной теории перевода требует учета особенностей языковой концептуализации и категоризации не только в плане универсальных процессов вербализации концептуального содержания, но и с точки зрения

специфики реализации языковой концептуализации и категоризации для каждого отдельного языка. Учет такого рода особенностей имеет важное значение для решения переводческих трудностей, связанных с переводом имен вообще и имен людей в частности.

Перевод имен происходит различными способами. Однако, имени человека присущи дополнительные коннотации, которые переводчик должен сохранить при переводе, но часто бывает иначе, конкретная реализация области-источника номинативными средствами другого языка не совпадает. Разница в выборе основания для переноса признаков, присущих одной референциальной области (области-источника), в другую референциальную область (область-цель) обусловлено лингвокогнитивными особенностями концептуализации и культурно-специфическими коннотациями. Соответственно, когнитивным основанием переводческих трансформаций при передаче английских имен является перемоделирование имен с учетом специфики концептуальной картины мира и культурных коннотаций, связанных с конкретной областью-источником в лингвокультурные общности языка перевода.

Ключевые слова: концептуальный перевод, когнитивная лингвистика, коннотация, переводческие трансформации, концептуальная картина мира.

MINKOVA H. PROBLEMS OF THE TRANSLATION OF FEMALE NAMES IN THE ENGLISH TEXT FROM THE STANDPOINT OF COGNITIVE LINGUISTICS

The translator today is an intermediary between communicants belonging to different linguocultural spaces with linguistic and conceptual pictures of the world that do not coincide. The cognitive systems of communicators are one of the most important factors influencing the process of communication, and the background knowledge of all participants in translational communication.

The principle of anthropocentrism allows one to study language as one of the cognitive abilities, as a means of fixation and a way of transmitting conceptual and cultural information.

In connection with the establishment of a new cognitive paradigm in modern translation studies, there is a rethinking of the traditional for this field of applied linguistics concepts such as the author / translator, the primacy / secondary nature of the texts of the original and the translation, equivalence and accuracy of translation. The development of linguistic-cognitive translation theory requires taking into account the peculiarities of language conceptualization and categorization not only in terms of universal processes of conceptual content verbalization, but also from the point of view of the specifics of the implementation of language conceptualization and categorization for each individual language. Consideration of such features is important for solving translation difficulties related to the translation of names in general and the names of people in particular.

Translation of names occurs in various ways. However, the person's name has additional connotations that the translator must retain when translating, but often it is different. The specific implementation of the source domain of the nominative means of another language does not match. The difference in the choice of the basis for the transfer of features inherent in one referential area (source area) to another referential area (area-goal) is due to the linguocognitive features of conceptualization and cultural-specific connotations. Accordingly, the cognitive basis of translational transformations in the transfer of English names is the re-modeling of names to take into account the specifics of the conceptual picture of the world and cultural connotations associated with a particular source area in the linguistic and cultural common language of translation.

Keywords: conceptual translation, cognitive linguistics, connotation, translational transformations, conceptual picture of the world.

Процеси глобалізації й активної взаємодії культур висувають нові вимоги до всіх учасників міжнародної взаємодії. Перекладач сьогодні розглядається як посередник між комунікантами, що належать до різних лінгвокультурних просторів з мовними й концептуальними картинами світу, які не збігаються. Когнітивні системи комунікантів виявляються одним з найважливіших факторів, що впливають на процес спілкування, і фонові знання всіх учасників перекладної комунікації, включаючи перекладача, відіграють особливу роль.

У провідних лінгвістичних концепціях сучасності ідея антропоцентричності мови виступає в якості ключової, що служить підставою розширення міждисциплінарних кордонів: результатів лінгвістичних досліджень істотно побільшало за рахунок інтеграції з науками, об'єктом дослідження яких є людина. Принцип антропоцентризму дозволяє вивчати мову з урахуванням різних її іпостасей – як одну з когнітивних здібностей, поряд з увагою, пам'яттю, мисленням, як засіб фіксації і спосіб трансляції концептуальної і культурної інформації.

У зв'язку зі встановленням нової когнітивної парадигми в сучасному перекладознавстві спостерігається переосмислення традиційних для цієї галузі прикладної лінгвістики понять – таких, як автор /перекладач, первинність /вторинність текстів оригіналу і перекладу, еквівалентність і точність перекладу. Розробка лінгвокогнітивної теорії перекладу вимагає врахування особливостей мовної концептуалізації і категоризації не тільки в плані універсальних процесів вербалізації концептуального змісту, але і з точки зору специфіки реалізації мовної концептуалізації і категоризації для кожної окремої мови [1]. Облік такого роду особливостей має важливе значення для вирішення відомих перекладацьких труднощів, пов'язаних з перекладом власних назв взагалі й імен людей зокрема. Дослідження, результати якого пропонуються у цій роботі, присвячене пошуку можливостей вирішення зазначеної проблеми, а саме в площині перекладу жіночих імен.

Для передачі українською мовою англійських власних імен існують три основні способи: транскрипція, тобто схоже зображення звукової форми імені; транслітерація – відтворення буквеної структури імені; і власне переклад, що передбачає передачу імені наявними лексичними засобами.

Переклад імен відбувається двома способами. Перший з них передбачає пошук еквівалента в мові перекладу. Відомо, що багато поширених англійських імен мають паралелі в українській мові: Іван – Джон, Катерина – Кетрін, Михайло – Майкл і ін. Ці пари утворилися історично, завдяки близькості культур, наявності загальних релігійних текстів, давньому зіткненню літератур, мовним контактам тощо. Отже, коли почали перекладати на українську мову англійські тексти для передачі власних назв, користувалися саме такими українськими еквівалентами.

Крім цього є ще й власне переклад, за змістом. Найприродніше йому піддаються імена типу індіанських *Leather Stocking* – Шкіряна Панчоха, *Running Deer* – Олень, той, що біжить і та ін. При перекладі передається їх значення, в той час як *Раннінг Дір*, *Ледер Стокінг* були б безглуздим набором звуків. Дають можливість для прямого перекладу і смислові імена іншого роду, наприклад поширені «квіткові» і «повчальні» імена, зазвичай жіночі: *Rose*, *Heather*, *Peony*, *Honeysuckle*, *Charity*, *Faith*, *Prudence*. Однак ця можливість, як правило, виявляється нездійсненною. Іноді заважає граматичний рід: *Верес*; *Милосердя*. Або ці ж слова просто не сприймаються українською культурою як імена, наприклад, *Радість* (*Joy*). Однак навіть якщо немає граматичних або стилістичних перешкод, як у випадках *Віра* /*Faith*, *Роза* /*Rose*, все одно члени пар зазвичай виявляються далеко не адекватними. Імена *Роза* і *Віра* малюють їх носіїв зовсім не такими, як *Rose* і *Faith*.

Практична транскрипція – особлива тема. Ім'я – невід'ємна приналежність особистості. При переході з мови в мову його значення, хоч і не відразу, але перестає усвідомлюватися (пор. *Віктор* – переможець, *Фелікс* – щасливий), а матерія, звучання зберігаються. І при згадуванні імені в іншій

мові воно, по можливості, відтворюється. Звичайно, така транскрипція дуже умовна, це не наукова фонетична, а так звана практична транскрипція.

У українській і англійській мовах, наприклад, аналогічні голосні і приголосні не тільки звучать інакше, але деяким англійським звукам в українській мові взагалі немає відповідностей, і навпаки. Англійська вимова варіативна, є свої норми в різних англomовних країнах і в різних місцевих діалектах в межах однієї країни. А в кирилиці немає, наприклад, засобів навіть для приблизної передачі таких звуків, як [X], [A], [T], [D] і ін. Окреме зауваження з приводу дифтонгу [ou]: в українській як і в російській мовах такого дифтонга немає, українська мова як і російська в запозичених словах розкладає його на два склади, а при загальній тенденції до зрушення наголосу на кінець ще й робить з нескладового У – У складове, ударне типу Сно-упс (пор. досить поширена вимова Ма-углі). Тобто, відкрите англійське О, що і не підтримане графічно (OW), хоча і вимовляється як дифтонг, доцільніше транскрибувати українською як О. Тобто, точного відтворення звуків англійського імені практична транскрипція не пропонує, а будь-які спроби домогтися повної схожості ні до чого не призводять [2].

За допомогою транслітерації стає можливим вирішити проблему скороченої ненаголошеної голосної: не Діккінс, а Діккенс – як пишеться, а не як чується. Або закінчення на -з, його не має сенсу писати то у вигляді з, то у вигляді с, це одне і те саме закінчення, воно зображується однією буквою: S, а те, що в англійській вона іноді дзвінка, в даному випадку значення не має. З міркувань графіки виробилося правило, не писати в одному слові два подвоєння. Наприклад, Plackett – або Плаккет, або Плакетт. Успішно вирішуються труднощі, пов'язані з літерою R, яка англійською то вимовляється, то не вимовляється (залишаючи, втім, замість себе слід у вигляді подовження попередньої голосної, або легкого звука) – в залежності від діалекту, індивідуальної вимови і від положення в слові і вислові: Ross, Mark, Peter, Peter and Mark. Правило просте: там, де пишеться R англійською, пишемо і українською [2].

Ім'я багато повідомляє про людину, зокрема, воно служить знаком приналежності до того чи іншого етнічного та соціального загалу.

Традиційно в англomовних країнах дитина при народженні отримує два імені: особисте ім'я (personal name, first name) і середнє ім'я (middle name). Найбільш важливим, суттєвим є саме найперше, власне ім'я. Під терміном «власне ім'я» розуміється насамперед «індивідуальне іменування суб'єкта» (О.В. Суперанська), офіційно закріплене за ним при народженні. З усіх ономастичних категорій особисті імена першими отримали документальне відображення. В основі їх лежали апелятиви, які використовувалися в якості прізвищ для позначення людей. Як зазначає О.В. Суперанська, і в наш час «власні імена відрізняються від прізвищ головним чином тим, що в перших загальне значення основ не настільки очевидно, як у других. В власних іменах загальне значення основ майже завжди затемнене. Прізвища щоразу створюються знову, власні імена переходять з покоління в покоління...» [5].

З цієї позиції надзвичайно цікавим є аналіз соціологічного аспекту мотивів вибору імен. Польський антропоніміст Т.Мілевській стверджував, що особисті імена відрізняються від загальних повною свободою вибору. Однак, попри це, численні дослідження доводять, що вибір особистих імен обумовлений антропонімічною нормою» [4].

Наведемо декілька факторів, що визначають вибір особистих імен у англійців:

1) *вплив моди*. Сучасна мода на імена – громадська мода, в якій проявляється суспільний, а не індивідуальний смак. (Jessica – not a particularly fashionable name, so would not date her);

2) *зв'язок імені з певною соціальною групою*. Так, імена Rupert, Benjamin, Alexandra традиційно пов'язують з представниками середніх верств суспільства. Зникли соціально забарвлені імена, як, наприклад, Abigail, яке сприймалося як традиційне ім'я служниці;

3) *прагнення уникнути важких, неблагозвучних поєднань*. Велике значення при виборі імені має фонетико-психологічний фактор, під яким

розуміється виникнення певних емоційних асоціацій, що викликаються різними звуками і поєднаннями звуків;

4) *бажання здобути славу оригінальних* змушує деяких батьків надавати своїм дітям рідкісні, незвичайні імена: Charisma, Damask, Bina, Queen. Це особливо характерно для батьків новонароджених афро-американців. Так, за статистикою, серед дівчаток, яким в останні роки в Америці давали імена Akilah, Briana, Danita , Dionne, Evette, Jamila, Jawanda, Keisha, Kia, Кура, Malaika, Sabrina, Tamika, Yolanda більшість – представники негритянського населення. Сім'я в Гонолулу (Гаваї) назвала своїх дітей Dodo, Rere, Mimi, Fafa, Soso, Lala, Sisi і Octavia.

5) *вплив релігії*;

6) *вплив на вибір імені позитивних або негативних асоціацій з відомими історичними або культурними діячами* (пор. Майже повне зникнення імені Adolf з сучасної англійського іменника). Американський художник ХІХ століття Ч.У. Пил, наприклад, дав своїм дітям імена видатних живописців: Rembrandt Peale, Raffaele Peale, Rubens Peale, Titian Peale;

7). *Зв'язок з місцем народження*. Ім'я Jennifer пов'язувалося з Корнуолл, Yorick – з західною Англією;

8) *бажання уникнути імен, що зустрічаються в стійких виразах типу Simple Simon, Jack of all trades, Every Tom, Dick and Harry та ін.*;

9) *найчастіше ім'я дається на честь іншої людини, часто найближчого родича*. Багато батьків вчиняють так, як м-р Домбі в романі Ч. Діккенса «Домбі і син»: «He will be christened Paul ... of course. His father's name, Mrs Dombey, and his grandfather's» [3].

Тому не тільки перекладачам-практикам, а і багатьом відомим теоретикам-лінгвістам стало зрозуміло, що для здійснення процесу перекладу абсолютно необхідно використання екстралінгвістичної інформації, під якою розуміють знання культур тексту перекладу, а також знання соціокультурної і комунікативної ситуацій. Так, відомий німецький мовознавець Ягер Г. зазначає: «...Знання мови першоджерела і мови, на яку здійснюється

переклад, недостатньо. Перекладач також повинен добре знати культуру народів, які розмовляють на даних мовах» [6, с. 241–249]. Ще більш рішуче висловлюється з цього приводу М. Хомський: «...Хоча існує багато мотивів, щоб вірити у те, що мови у значному ступені зроблені за одним зразком, недостатньо вважати, що розумні процедури перекладу взагалі можливі. Під «розумною процедурою» я маю на увазі таку процедуру, яка не включає у себе екстралінгвістичну інформацію, тобто таку, яка не вміщує «енциклопедичних відомостей» [7, с. 187].

Іншими словами, екстралінгвістичні фактори мови є невід'ємними складовими самого мовленнєвого процесу (комунікативного акту), без яких мова, як така, не існує. У свою чергу, перекладач як учасник акту комунікації, повинен володіти екстралінгвістичною інформацією, тобто знаннями, окрім вихідної мови і мови перекладу способів переходу від одного до іншого, а також предметом і ситуацією комунікації.

Щодо ім'я людини, то воно також не позбавлено додаткових конотацій, які перекладач має зберегти при перекладі, але часто буває не так, конкретна реалізація області-джерела номінативними засобами іншої мови не збігається. Різниця у виборі підстави для перенесення ознак, властивих одній референційній області (області-джерела), в іншу референційну область (область-мету) обумовлено лінгвокогнітивними особливостями концептуалізації і культурно-специфічними конотаціями. Відповідно, когнітивною підставою перекладацьких трансформацій при передачі англійських імен є перемодельовання імен з урахуванням специфіки концептуальної картини світу і культурних конотацій, пов'язаних з конкретною областю-джерелом в лінгвокультурній спільності мови перекладу [1].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Евстафова Я. А. Лингвокогнитивные аспекты перевода антропоцентрических концептуальных метафорических моделей. Дисс..канд.филол.наук. 10.02.20, – Челябинск , 2011. – 170 с.
<http://www.dissercat.com/content/lingvokognitivnye-aspekty-perevoda-antropotsentricheskikh-kontseptualnykh-metaforicheskikh-m#ixzz5U2Rui3cs>
2. Бернштейн И. Английские имена в русских переводах // Иностранная литература, 1998, №4, С. 68–74.
3. Личные имена в прошлом, настоящем, будущем [Текст] : Проблемы антропонимики / Отв. ред. В. А. Никонов. – Москва : Наука, 1970. – 341 с.;
4. Леонович О.А. Факторы, определяющие выбор личных имен. // О.А. Леонович В мире английских имен: Учебное пособие по лексикологии. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: АСТ: Астрель, 2002. — 160 с. — ISBN 5-17-012068-0, 5-271-03444-5.
5. Суперанская А.В. Структура имени собственного: Фонология и морфология. – М.: Наука, 1969. – 206 с.
6. Хомский Н.. Аспекты теории синтаксиса. М.: Изд-во МГУ, 1972. – С. 187.
7. Jager G. Invariante und Entsprechungstypen bei der Translation. In: "Fremdsprachen", 1965, S. 241–249.